

De IJsvogel (*Alcedo atthis*) is voor veel mensen een bekende verschijning. Dat komt meestal niet doordat ze hem in het wild hebben gezien, maar doordat dit fel gekleurde vogeltje vaak staat afgebeeld in tijdschriften en op billboardreclames.

Aan de waterkant (1)

The return of the 'Kingfisher'

De IJsvogel die wij in West-Europa kennen, is niet veel groter dan een mus. Van de wereldwijd wel 87 soorten tellende orde van de IJsvogels is het een van de kleinste soorten. Een ander familielid is de Australische Coccybus, die met zijn hysterisch gelach de ontdekkingsreizigers de stuipen op het lijf joeg.

De vleugels en de rug van dit gedrongen vogeltje zijn glanzend blauw, de buik is oranje en de pootjes zijn knalrood. De vleugels kunnen, net als een biddende torenvalk dat doet, zo snel worden bewogen dat de vogel stil lijkt te staan in de lucht. De snavel is in verhouding extreem groot. Aan de snavel kun je zien of je met een mannetje of vrouwtje te doen hebt. Bij mannetjes is de snavel geheel zwart, de vrouwtjes hebben een roodachtige ondersnavel bij de basis.

SNELLE DUIKVLUCHTEN

De IJsvogel kan een echte 'beekvogel' worden genoemd. Hij heeft een voorkeur voor beken in Twente, Achterhoek, oostelijk Noord-Brabant, Limburg en de duinstreek. We vinden hem echter ook langs plassen in de genoemde gebieden en verder langs de grote rivieren. Over het water hangende takken worden door de IJsvogel gebruikt als uitkijkpost. Vanaf deze plaatsen voert hij snelle duikvluchten uit, waarbij hij al vliegend, kleine visjes en waterinsecten vangt. Doordat de verbranding bij de IJsvogel erg snel gaat, kan hij zich weinig rust permitteren en moet hij voortdurend voedsel zoeken. Als hij bij onraad geschrokken wegvliegt, laat hij een luid schreeuwend geluid horen, zelfs al heeft hij voedsel in zijn bek.

DONS, MOS EN SPINRAG

De nestholen worden meestal gemaakt in natuurlijke, steile oeverwanden van beken. In het voorjaar graven de mannetjes de gangen, met een lengte van ongeveer een tot anderhalve meter. Soms gebruiken ze verlaten holen van Oeverzwaluwen of

De IJsvogel heeft een relatief grote snavel. FOTO: JAN VAN DUINEN

ratten. Meestal bevinden de gangen zich onder de overhangende graspollen van de afkalvende oever, op een veilige hoogte boven het water.

Ik heb ze echter ook vaak zien nestelen in de bodemkluiten die omhoog zijn gelicht bij het omwaaien van bomen. Dat gebeurt vooral op natte bodems, waar de bomen ondiep en vlak wortelen en met storm omgaan. Als de stam dan horizontaal ligt, vormt de vlakke bodemkluit een prachtige steile zandwand voor nestgangen. Dit is een slimme aanpassing van de vogels aan gebieden waar weinig steiloevers, maar wel bomen te vinden zijn.

Het nest wordt aan het einde van de gangen gemaakt met behulp van donsveren, mos en spinrag. Volgens sommige bronnen worden de jongen ook wel op een meer Spartaanse manier grootgebracht, op een bed van visgraten.

PAAIEN MET EEN VISJE

Het voortplantingsgedrag is opmerkelijk en lijkt wel wat op dat van de Roodborst. Het mannetje probeert het vrouwtje te paaieren door haar visjes aan te bieden. Als het eenmaal tot eieren leggen is gekomen, broeden ze om de beurt en ook het voeren van de jongen wordt eerlijk verdeeld. Ze zijn aardig aangepast aan het dynamische milieu rond oevers; ze kunnen bijvoorbeeld per jaar wel drie broedsels voortbrengen. Tegen andere soortgenoten zijn ze niet vriendelijk, maar juist agressief. Buiten de

voortplantingsperiode leven ze meestal solitair.

VORSTELIJKE NAAM

Slechts een heel klein deel van de IJsvogels die in Nederland broeden, trekt 's winters naar de zuidelijke buurlanden. Het grootste deel blijft in de winter hier. In vorstperiodes hebben ze, om vis te kunnen vangen, permanent stromend water nodig dat niet bevriest. Waarschijnlijk is de naam 'IJsvogel' ontstaan doordat ze in zeer strenge winters, als zelfs de beken bevroren, noodgedwongen gaan vissen in de wakken die mensen in het ijs hebben gemaakt. De Engelse naam is overigens wel vorstelijker: 'Kingfisher'.

KWAKKELEND AANTAL

Het aantal broedpaartjes van de IJsvogel geeft door de jaren heen een sterk een wisselend beeld. Dat heeft nu eens niet alleen te maken met de nivellering van het landschap maar vooral met de strenge winters, die hun tol kunnen heffen. Volgens de gegevens van SOVON telde Nederland in de jaren zestig enige tientallen tot enkele honderden broedpaartjes. De koude winter van 1963 zorgde voor een dieptepunt, waarna de populatie geleidelijk weer groeide tot wel 300 paartjes in 1997. Daarna bleef het aantal schommelen tussen 125 en 250. Dat de kwakkelende IJsvogel in Nederland onder de Natuurbeschermingswet viel, zal niemand verbazen.

BEEKAMBASSADEUR

Maar na die tijd ging het eigenlijk steeds beter met de 'blauwe schicht'. In 2002 telden de Nederlandse vogelaars een recordaantal van 600 paartjes. Vermoedelijk hebben de vele beekherstelprojecten en het natuurvriendelijker oeverbeheer van waterschappen daar flink aan bijgedragen. De natuurwetgeving is in Nederland sinds 2002 drastisch gewijzigd en inmiddels zijn alle wilde vogels beschermd. Maar als er nog naar aparte vogels gekeken zou worden, is het nog maar de vraag of de IJsvogel dan nog op die lijst zou moeten. Goed nieuws dus voor onze blauwe beekambassadeur.

Maarten Zonderwijk is beleidsmedewerker bij het Waterschap Regge en Dinkel.

KNNV-WATERPROJECT

Met het oog op het waterproject van de KNNV neemt Maarten Zonderwijk steeds een soort onder de loep die sterk van water afhankelijk is.